

KULTUR

Efter slaget vid Cannae (216 f Kr) gjorde städpatrullerna många makabra fynd, bland annat hittades döda romare med huvudena nedstuckna i sanden. De desperata soldaterna hade, för att undvika ett öde värre än döden, kvävt sig själva genom att gräva gropar och blockera andningsvägarna med stoft.

Saklitteratur

Ed Geoffrey Parker (red)
The Cambridge Illustrated History of Warfare
Cambridge, 1995.

Andra legionärer var det bättre gry i; när en allttjämt sparkande numidier släpades fram ur en romersk likhög, saknade han näsa och öron – en till tänderna reducerad infanterist hade i okuvligt raseri bitit ifrån sig in i det sista.

Cannae, där Hannibal kringträtt och förintat en romersk här – 50 000 döda italienare på en eftermiddag, har under mer än 2 000 år utövat en hypnotisk fascination på militära tänkare. Inget slag har studerats intensivare av förhoppningsfulla fältherrar, som drömt om att själva i en våldsklimax förinta fienden med ett enda hammarslag. Eldade av Clausewitz martialiska metafysik har idén om en Vernichtungsschlacht ofta drivit militära beslutsfattare till fatala fiaskon.

Permanent krig

Västerlandet har historiskt sett befunnit sig i ett nästan permanent krigstillstånd, men antalet avgörande slag kan räknas på fingrar och tår. Alexander den store, alla knektars oöverträffliga och halvt gudomliga förebild, var ute och erövrade världen under 3 600 dagar tills en mygga eller ett fylleslag stoppade projektet.

Under denna tioårsperiod upptog de odödliga alexanderslagen, Granicus, Issus, Gargamela et cetera, inte mer än en veckas hektiskt arbete. Om detta och mycket annat i våldsbranchen från Illiaden till Gulfriget kan man läsa i *The Cambridge Illustrated History of Warfare*.

Det är tankeväckande att Europas mångbesjunga, litterära urkund gestaltar ett grymt krig och späckas med våldspornografiska inslag, som i en pietetsfull filmatisering skulle totalförbjudas av censuren som skadligt förrådande. Cambridge Warfare är en praktfullt illustrerad volym men därför ingen blädderbok. 17 essäer, författade av sex olika experter, håller mycket hög klass.

Det är långt från den traditionella krigshistorien där ambitionen har varit att abstrahera principer och lagar ur det kollektiva våldsbeteendets förvirrande fantasmagori. Alla slag skulle idealt indelas i ett antal allmängiltiga typer, vars inpluggande under officersutbildningen ansågs utgöra en garanti för korrekt beteende på slagfältet. Struntsaker som att 90 procent av soldaterna kreperade i "pest och kolera" reducerades till krigets friktioner och så vidare.

För precis 20 år sedan inträffade en revolution inom ämnet med John Keegans *The Face of Battle*, en lysande och tankeväckande studie av slagen vid Agincourt, Waterloo och Somme, som handlade lika mycket om människans natur som om krig. Sedan dess har den nya krigslitteraturen blomstrat med verk som Michael Howards *War in European History*, William McNeils *The Pursuit of Power* och Victor Hansons *The Western Way of War* med flera.

Eftersom krig är ett arttypiskt, mänskligt beteende, som genomsyrar hela historien och har förgreningar inom praktiskt taget alla samhällsfenomen, är det glädjande att ämnet börjat frigöras från Clausewitzfixerade teoretiker och vapentaxonomiska knappar och blivit en livskraftig del av humanioran.

I Warfare slaktas många myter, till exempel den om de ljusomstrålade riddarnas betydelse i medeltida krigsföring. Eftersom denna dominerades av belägringar, var rytteri a priori en marginell betydelse (i själva striden). Den seglivade il-

Alla tiders krig

Det är en vanföreställning att moderna krig är superteknologiska. 90 procent av alla konflikter efter 1945 har varit inbördeskrig som utkämpats med relativt ofosfikerade vapen, konstaterar Svante Folin efter att ha läst *The Cambridge Illustrated History of Warfare*.

Amerikansk soldat. Det dog fler människor i amerikanska inbördeskriget än i alla andra amerikanska krig tillsammans.

lusionen om chevaleresk och individualistisk kamp mellan enskilda riddare, som krockade i kavalleriechocker, är till stor del en effekt av den samtida riddarpropagandan, som i text och bild ville befästa en idealiserad version av det egna ståndets förtärlighet. De var däremot ganska bra på att sticka ner obeväpnade bönder bakifrån.

Feodalväldets förfäste var likväl stigbygel. Ett nedstämmande bevis på människans brist på uppfinningsrikedom är att ingen av de forntida högkulturer – kinesisk, indisk, egyptisk, mesopotamisk, grekisk eller romersk – hade kommit på den till synes självklara idén att det var bra att ha stöd för fötterna när man red. Utan stigbygel var rytteren, om han inte var en duktig bägsskytt, föga stridsduelig och hade fullt sjä med att klamra sig fast på hästryggen.

Den geniala uppfinningen, som gav ryttern en plattform för vapenverkan, är av okänt, asiatiskt ursprung och introducerades i Europa omkring år 700 men det tog ytterligare 200 år innan den blev helt funktionell och därmed en av de viktigaste vapenhistoriska vändpunktarna. För övrigt var medeltida krig med en engelsk historikers ord: "Chiefly a matter of violent housekeeping".

Före krutrevolutionen, som började pyra under 1300-talet, hade muskelkraft varit mordandets motor och följaktligen hade man slagits på ett likartat sätt under 4 000 år. Vad som skilde segerna från förlorarna var graden av disciplin som möjliggjorde koordinerat beteende på slagfältet. Bara kineser och europeer har insett betydelsen av drill och båda gjorde det tväns gångar, först under antiken och sedan på 1600-talet.

Under 1500-talet började krut bli skadligare för mottagaren än för avsändaren. När fysisk styrka ersattes av kemisk energi klämtade klockan för feodalsystemet – de mäktiga ryttarna var bra måltavlor för muskötbeväpnade plebejer och kanoner reducerade snabbt ståtliga bor-

gar till stenhögar. Den militära revolutionen banade väg för den nya, absolutistiska nationalstaten med stående, mer eller mindre disciplinerade arméer. Renässansen och reformationen är otänkbara utan krutet.

1494 tågade den franske kungen Karl VIII in i Italien för att vinna ära och makt och vara med om ett äventyr. Hans armé, där infanteriet bestod av schweiziska pikenerare omgärdade av ädelt kavalleri åtföljda av ett släpdrag bronskanoner, var den ståtligaste Europa sett. Den skilde sig inte fundamentalt från den som Napoleon skulle leda till samma slagfält 300 år senare. Denna prototypiska armé bestod av de tre vapengrenarna som användes i varierande, ömsesidigt understödjande, taktiska kombinationer.

Exercis

Drillens renässans i slutet av 1500-talet var en praktisk nödvändighet för att förhindra att de tätt grupperade musketerarna skulle skjuta ihjäl varandra. Moritz av Nassaus kanoniska exercisreglemente sönderföll i 42 laddningsmoment, som nöttes in tills de saft i ryggen. Den enda påtagliga vapenutvecklingen bestod i att de riskabla, svårhanterliga och långsamma luntlämskötterna ersattes av säkrare och snabbare flintläsido. Trots att räfflade pipor, som sköt både längre och precisare, hade upfunnits redan omkring 1490, fortsatte man att utrusta soldaterna med framladdade, släpborrade muskötter ända in på 1830-talet.

Från mitten av 1600-talet stod vapenutvecklingen i praktiken stilla under 200 år. Britternas ärevörda Brown Bess bebjöd både Marlboroughs och Wellingtons "scum of the earth", det vill säga infanteristerna. Den dödligaste innovationen var pikens arvtagare – bajonetten, som enligt Napoleon är bra till allting utom att sitta på.

1700-talets krigsföring har fått en oförjämlig nymus av martialiska schackpartier men, när det kom till kritan, kunde upp till 40 procent av bönderna förblöda. De patologiskt gråsluka, klassiska grekernas evinnerliga slagsmål, som mest påminner om vår tids fotbollsturneringar, hade en snittmortalitet på 10 procent – de flesta trampades ihjäl.

Revolutions- och Napoleonkrigen avvek från tidigare övningar bara genom massan av deltagare. La levée en masse garanterade praktiskt taget obegränsad tillgång på entusiastisk kanonmat. Slaktarräkningarna blev därefter. Av la Grande Armées 600 000 tappra karlar återvände högst 93 000 påtagligt frostruapna. Europeerna öste inte bara krut över varandra utan med segel, kanoner och kom-

pass erövrade de flitigt den praktiskt taget försvarslösa omvärlden. År 1800 kontrollerade Europa 35 procent av jordens landmassa – 1914 kontrollerade de 85 procent. Receptet sammanfattades i all sin enkelhet av Hilaire Belloc: "Thank God that we have got/The Maxim gun, and they have not."

Det första riktigt moderna kriget, som gav en försmak av stundande fasor, var det amerikanska inbördeskriget, som praktiserades med hjälp av gevär, kulspjut, järnväg, telegraf och populistisk fanatism. Fler amerikaner dog i denna konflikt än i alla andra amerikanska krig tillsammans.

Första världskriget representerar förhoppningsvis krigskonstens oöverträffliga nadir. De så kallade chateau-generalerna dirigerade på betryggande avstånd från fronten, ifröda fotsida nattmössor, sina underhuggare att i kraft av patriotiskt bultande hjärtan bryta igenom djungler av taggtråd (US patent 1874) och rida på kulspjuteld. Människoslakten kunde bara jämföras med materialslakten. Under veckan före slaget vid Somme pepprade brittiska artillerister stridszonen med 1 miljon granater. En infanteribrigad på 3 000 man spydde ur sig lika mycket eldkraft på en minut som Wellingtons 60 000 muskötter under slaget vid Waterloo.

Fortsättningskriget 1939–45 – världskriget kan lämpligen slås ihop till det 31-åriga kriget – sköttes i stort med mindre frapperande imbecillitet. Även här var materialproduktionen avgörande. USA bidrog till krigsansträngningen med bland annat 60 000 fartyg och 300 000 flygplan samt två atombomber. Trots alla tekniska innovationer var det som alltid infanteriet som fick bära den tyngsta bördan. Även stjärnornas krig i Ökenstormen avslutades med ett infanterianfall.

Det är en vanföreställning att moderna krig är superteknologiska. 90 procent av alla konflikter efter 1945 har varit inbördeskrig som utkämpats med relativt ofosfikerade vapen, en trend som lär bestå en bra bit in i nästa årtusende. Dessa "primitiva" krig är ofta utomordentligt brutala och urskilningslösa. I Rwanda lyckades befolkningen, huvudsakligen med hjälp av nitisk svingade, hemsjögade klubbor och hackor, mörda 1 miljon personer på några månader. Under 1800- och början av 1900-talet var 80 procent av krigsoffren militärer. Efter 1945 har majoriteten varit civila – i Vietnam mer än 70 procent.

1000 miljarder

Att den tusenåriga freden inte precis lurar runt hörnet indikeras av att de desperat fattiga u-landerna årligen spenderar närmare 1000 miljarder på vapen.

I världen lever vi och kommer att leva (inte ens Maj-Britt Theorin kan uppfinna kärnvapen) under nukleära damoklessvärd. Om de trillar ned i våra huvuden eller inte avgörs antagligen av en dator, eftersom ingen mänsklig hjärna är beslutskapabel. Om det nu skulle gå så illa kan den sista människan begrunda logiken i en utveckling som började med att den fjärde människan slog ihjäl den tredje, det vill säga Kain dräpte Abel.

SVANTE FOLIN

Rättning i leden

Sverige, vårt vackra fosterland, våren 1996. En regissör gör en film om en lärarinna, som har ett sexuellt förhållande med en elev. Då stiger det upp en psykolog och säger: "Detta är ju förfärligt! En vuxen som utnyttjar en minderårig. Hade det handlat om en man som utnyttjat en flicka hade man förstått hela hemskheten. Men nu förstår man inte till fullo vad som sker."

Men då stiger det upp en kvinnlig kulturskribent och säger: "Detta är ju förfärligt! Det psykologen sa är visser-

ligen nonsens, men nog är det förfärligt. Regissören tar nämligen parti för pojken, alltså handlar det om kvinnohat och fördomar mot kvinnors sexualitet och lust för yngre män."

Käre läsare! Hur gärna skulle jag inte vilja, som den tredje i raden, stå upp och utbrista, full av indignation: "Detta är ju förfärligt. Ty detta är ohjälpligen Sverige!"

Men jag kan inte, när jag skakar av skrott.

LARS WESTERBERG